

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ОБЛІКУ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано структуру наданих кредитів банками України та виявлено основні проблеми обліку кредитних операцій комерційними банками України.

Аннотация. Проанализирована структура предоставленных кредитов банками Украины и выявлены основные проблемы учета кредитных операций коммерческими банками Украины.

Annotation. The structure of credits granted by banks in Ukraine is analysed and the major accounting issues lending by commercial banks of Ukraine are identified.

Ключові слова: кредит, кредитні операції, кредитний портфель, прострочена заборгованість, спеціальні резерви.

На сьогоднішній день банківська система, як і раніше підлягає реформуванню. Фінансова криза 2008 року показала, що є ряд проблем, які необхідно вирішувати. Так, однією з проблем залишається управління кредитним портфелем. Банки не довіряють клієнтам і збільшують кількість умов надання послуг, клієнти, у свою чергу, також не довіряють банкам і йдуть туди у разі відсутності інших альтернатив. Ця невтішна схема діє вже не перший рік, і це при тому, що кредити є основним доходом банків, що пояснює найбільшу увагу обсягу власного капіталу та якості кредитного портфеля. Саме тому в таких умовах стає важливим удосконалення бухгалтерського обліку кредитних операцій, що є інформаційним джерелом управління, з метою підвищення ефективності управління кредитним портфелем, що збільшує актуальність даної теми.

Теоретичні основи механізму обліку кредитних операцій комерційного банку є в працях таких зарубіжних вчених, як: В. Беті, П. Блан, Ж. Фігуру, Р. Далє, Дж. Маккензі, Дж. Хітчінс та ін. Проблемами організації та методології бухгалтерського обліку в українських банках, у тому числі і відносно обліку кредитних операцій, займалися такі вітчизняні вчені та фахівці, як: Андросова О. Ф., Ричаківська В. І., Герасимович А. М., Кіреєв О. І. та ін. [1, с. 83; 2, с. 172]. Однак, не зменшуючи значення праць та досягнень даних вчених та фахівців, треба зазначити, що досі немає відповідного висвітлення порядку обліку кредитних операцій банку.

Метою даної роботи є дослідження процесу надання кредитів та виявлення проблем обліку кредитного портфеля.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: визначення сутності та принципів кредитних операцій; аналіз структури наданих кредитів за ряд років; визначення основних проблем обліку наданих кредитів.

Об'єктом дослідження є кредитні операції комерційного банку.

Предметом дослідження є теоретичні основи надання кредитів, їх обліку, їх вдосконалення.

Кредит є дуже важливою складовою сучасної ринкової економіки. Згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату відсотків та інших зборів з такої суми [3]. Виходячи з такого визначення, необхідно здійснити групування кредитів за строками користування. Отже, за строком користування кредити поділяються на строкові (короткострокові, довгострокові), відстрочені (продлонговані), прострочені та сумнівні до повернення [1, с. 83].

Однією із проблем є значне зростання питомої ваги продлонгованих кредитів та відсутність відображення такого стану активів у бухгалтерському обліку, тому що відстрочка за кредитним договором (продлонгація) уже є у звітності за такими ж рахунками 2062, 2063, 2072, 2073, 2203, в обліку довгострокової або короткострокової заборгованості Плану рахунків всіх банків України залежно від строку, який розраховується від дати відстрочки позики до дати її погашення. Тобто у бухгалтерському обліку продлонговані позики заносяться у строкові, і тому зростання потенційних ризиків неповернення кредиту приховується від осіб, бажаючих оцінити стан банку і його ризики [1, с. 84]. Це стає однією з причин збільшення простроченої заборгованості за кредитами (звісно, окрім цього є багато інших причин, наприклад, неплатоспроможність клієнтів, неефективна кредитна політика та ін.), що наведено в таблиці.

Таблиця

Структура наданих кредитів банками України за період 2005 – 2011 рр., млн грн

Показники	01.01. 2005 р.	01.01. 2006 р.	01.01. 2007 р.	01.01. 2008 р.	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.01. 2011 р.
Кредити надані	97 197	156 268	269 294	485 368	792 244	747 348	755 030
у тому числі кредити, надані суб'єктам господарювання	72 875	109 020	167 661	276 184	472 584	474 991	508 288

© Волковська Я. В., 2012

кредити, надані фізичним	14 599	33 156	77 755	153 633	268 857	222 538	186 540
--------------------------	--------	--------	--------	---------	---------	---------	---------

особам							
Довгострокові кредити	45 531	86 227	157 224	291 963	507 715	441 778	420 061
у т.ч. довгострокові кредити, надані суб'єктам господарювання	34 693	58 528	90 576	156 355	266 204	244 412	262 199
Прострочена заборгованість за кредитами	3 145	3 379	4 456	6 357	18 015	69 935	84 851

Можна побачити, що за період 2005 – 2011 рр. проблемна заборгованість за кредитами, котра включає в себе прострочені та сумнівні кредити, збільшилась майже у 27 разів, або на 81 706 млн грн. Звичайно, це можна пояснити впливом процесами інфляції, але все одно тенденція має негативний характер та стає причиною такого погіршення умов отримання різних видів кредитів. Але дії банків також можна пояснити, адже без отримання додаткових гарантій від своїх клієнтів вони можуть просто не отримати свої кошти та понести значні збитки. Проте покращення кредитної політики, управління кредитними операціями – це реалії, які можна досягти, у тому числі і за допомогою бухгалтерського обліку.

Згідно із Законом України "Про банки і банківську діяльність" банк зобов'язаний при наданні кредитів дотримуватись основних принципів кредитування, у тому числі перевіряти кредитоспроможність позичальників та наявність забезпечення кредитів, дотримуватись встановлених Національним банком України вимог щодо концентрації ризиків [3]. Бухгалтерський облік кредитних операцій ґрунтується на принципах, загальноприйнятих у міжнародній практиці, зокрема, безперервності діяльності установи банку, стабільності правил бухгалтерського обліку, обережності поділу звітних періодів з урахуванням дати операції, переваги змісту над формою, оцінки активів та пасивів, окремого відображення активів і пасивів [2, с. 174].

Огляд фінансових звітів свідчить, що інформацію про кредитну діяльність банку представлено в таких основних формах звітності, як баланс (обсяг і структура кредитного портфеля банку), звіт про фінансові результати (доходи банку за кредитними операціями за їх видами та витрати на формування спеціальних резервів за наданими кредитами) і примітки до звітів. Але важливим є питання оцінки відповідності інформації, що подається у фінансовій звітності, вимогам міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) до її розкриття. Дана проблема набула особливої ваги із прийняттям Європейським парламентом у 2002 році регламенту, що вимагає від усіх компаній країн Європейського Союзу, зареєстрованих на регульованому ринку, із 1 січня 2005 року формувати консолідовані фінансові звіти за МСФЗ (Регламент ЄС № 1606/2002 Європейського парламенту та Ради з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку від 19 липня 2002 року "Про застосування міжнародних стандартів бухгалтерського обліку") [4, с. 36]. Тобто якщо банк використовує міжнародні стандарти у бухгалтерському обліку, то це повинно бути обов'язково зазначено в обліковій політиці та у примітках. Але внаслідок прогнозів щодо переходів на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку стає важливим розглядати діючі методи і принципи підготовки облікової інформації у контексті також її відповідності МСФЗ.

Треба зазначити, що банки обліковують надані кредити у фінансовому обліку за початковим періодом до дати погашення (за термінами, визначеними в кредитному договорі). Таким чином, у балансі банків міститься достовірна інформація про структуру кредитного портфеля за термінами тільки щодо окремих позик, наданих у межах даного звітного періоду, що є наступною проблемою. Але Г. Спьяк припускає, що доцільніше розкривати інформацію про надані кредити відповідно до їх класифікації за термінами від дати складання звіту до дати погашення позики. Такий підхід дає змогу оцінити і проаналізувати кредитний портфель банку, його поточну та короткострокову ліквідність, зіставити активи й зобов'язання і, відповідно, підвищує ефективність банківського менеджменту [4, с. 37].

Наступною проблемою є відображення у бухгалтерському обліку кредитів за термінами надання, які в бухгалтерському обліку та, відповідно, у фінансовій звітності відображаються на рахунках короткострокових (до одного року) та довгострокових (більше одного року) кредитів. Цей факт говорить про недосконалість всього механізму обліку кредитних операцій, адже потенційні клієнти банку не мають можливості реально оцінити показники його ліквідності. А цей показник є, у свою чергу, наслідком розривів між термінами повернення пасивів (депозити фізичних та юридичних осіб) і термінами отримання платежів за строковими кредитами. Тому питанням сьогодення є також точність, повнота та незалежність обліку строкових кредитів, які мають прихований вплив на ліквідність банків та існування можливості проаналізувати її підприємствами та населенням [1, с. 85].

Також слід зазначити, що важливим аспектом ведення бухгалтерського обліку кредитних операцій банків є визначення концептуальних засад і методичних прийомів обліку операцій щодо формування й використання спеціальних резервів під кредитні ризики. Спеціальні резерви за всіма видами активів і, зокрема, за наданими кредитами формуються і відображаються в обліковій системі банку відповідно до принципу обачності, реалізація якого дає змогу "звільнити" баланс банку від так званих неіснуючих активів. Вони становлять ту частину кредитного портфеля, яка не відповідає визнанню активу, оскільки ймовірність отримання майбутніх економічних вигод за вказаними статтями стає сумнівною. Як уже зазначалось, діюча методика обліку спеціальних резервів за наданими кредитами дає змогу реалізувати у фінансовому обліку банку базові принципи міжнародних стандартів фінансової звітності: принцип обачності, принцип нарахування та відповідності доходів і витрат. Водночас вона не запобігає повною мірою випадкам "перекредитування" (погашення строкової заборгованості за позику шляхом надання нового кредиту пов'язаним або зацікавленим особам), а відповідно, і штучному заниженню розміру сформованих резервів, що негативно впливає на достовірність облікової та звітної інформації банку [4, с. 38].

Таким чином, можна зробити висновок, що здійснення кредитних операцій є важливою і необхідною частиною банківської діяльності. На сьогоднішній день спостерігається збільшення прострочених кредитів, що стає поштовхом для посилення умов надання кредитів. У результаті цих процесів спостерігаються проблеми і спірні моменти щодо обліку кредитних операцій та створення резервів для покриття безнадійної заборгованості. Окремою проблемою є відповідність МСФЗ, тому що на даний момент міститься досить багато розбіжностей, але в майбутньому прогностується перехід України на міжнародні стандарти, тому необхідне їх детальне вивчення та аналіз. Рішення перерахованих проблем буде сприяти не тільки удосконаленню бухгалтерського обліку, але й підвищенню ефективності управління кредитним портфелем банку, що є необхідною умовою його діяльності.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка заходів щодо підвищення ефективності управління кредитним портфелем та дослідження у контексті внесення змін до Міжнародних стандартів фінансової звітності банків.

Література: 1. Жадан М. І. Кредитні операції комерційного банку та необхідність удосконалення їх бухгалтерського обліку / Жадан М. І., Хоменко А. О. 2. Несторенко М. В. Облік і аналіз кредитних операцій / Несторенко М. В., Андросова О. Ф. // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 172–178. 3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 12.12.2008 р. із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=6&nreg=2121-14>. 4. Спяк Г. Відображення кредитних операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності банку: методика і практика / Спяк Г. // Вісник НБУ. – 2007. – № 6. – С. 36–38. 5. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2010 р. // Вісник НБУ. – 2010. – № 3. – С. 35. 6. Основні показники діяльності банків України на 1 лютого 2011 р. // Вісник НБУ. – 2011. – № 3. – С. 44.